

LEKSYKON BOTANIKÓW POLSKICH DICTIONARY OF POLISH BOTANISTS

82. JADWIGA GAWŁOWSKA

1. DATA I MIEJSCE URODZENIA I ŚMIERCI. UR. 23 IX 1919 Kraków, zm. 10 XI 1998 Kraków.

2. RODZINA. Ojciec – Karol Gawłowski, pracownik fizyczny (woźny) w Banku Polskim w Krakowie, następnie konduktor w krakowskich tramwajach; matka – Jadwiga z domu Korzeniowska; rodzeństwo: Anna Kołtąj, mgr inż. rolnik, pracownik Izby Rolniczej w Krakowie, Józef – lekarz w Krzeszowicach, Marianna (Maria) – docent nauk farmaceutycznych, pracownik naukowy Akademii Medycznej w Krakowie, Ignacy – inż. leśnik, absolwent Wydziału

Leśnego Uniwersytetu Jagiellońskiego, Barbara Mrocza – mgr chemii, pracownik Państwowej Inspekcji Handlowej, Elżbieta Rokita – lekarz pediatra w Krakowie.

3. WYKSZTAŁCENIE. 1925/1926–1928/1929 – szkoła powszechna w Krakowie [w jednym z życiorysów podała: szkoła powszechna im. J. Joteyko, ale to raczej niemożliwe, ponieważ J. Joteyko zmarła w 1928], 1929/1930–1936/1937 – Państwowe Gimnazjum Żeńskie im. Królowej Wandy w Krakowie, 1937 – matura tamże. 1937/1938–1938/1939 – dwa lata Studium Wychowania Fizycznego przy Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego [przerwane wybuchem wojny], w czasie okupacji – od 1944 studia na tajnych kompletach na Wydziale Rolniczym UJ, kontynuowane po wojnie do 1947, 4 IV 1952 – dyplom magistra inżyniera nauk agrotechnicznych na Wydziale Rolniczym UJ [otrzymany na podstawie zdanych egzaminów, ale bez napisania pracy].

4. STOPNIE NAUKOWE I DANE BIBLIOGRAFICZNE ROZPRAW. 3 XII 1959 – dr nauk przyrodniczych na podstawie rozprawy „Ochrona naturalnych zasobów a możliwości uprawy miłka wiosennego *Adonis vernalis* L.” [praca

opublikowana w: *Ochrona Przyrody* 1958 **25**: 111–140], obrona w Zakładzie Ochrony Przyrody PAN w Krakowie, promotor: prof. W. Szafer [22 VI 1960 – doktorat zatwierdzony przez Komisję Kwalifikacyjną Pracowników Nauki]. 10 VI 1967 – uchwała Wydz. Rolnego Wyższej Szkoły Rolniczej w Krakowie o nadaniu stopnia naukowego docenta w zakresie hodowli i uprawy roślin na podstawie rozprawy „Badania nad morfologią i biologią mącznicy lekarskiej *Arctostaphylos uva-ursi* L. oraz sposób jej ochrony” [*Ochrona Przyrody* 1965 **31**: 7–51]. 21 XI 1967 – zatwierdzenie nadanego tytułu docenta przez Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego. 9 VI 1989 – Rada Państwa PRL nadała tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego nauk przyrodniczych.

5. PRZEBIEG PRACY ZAWODOWEJ – 1942 – I 1945 (w czasie okupacji) – Związek Hodowców Zwierząt przy Krakowskiej Izbie Rolniczej na powiat Kraków. 1945–1947 – Wydział Rolno-Leśny Zjednoczenia Przemysłu Węglowego w Katowicach: 15 XII 1945 – 31 V 1946 – pomocnik gospodarczy do prowadzenia prac kancelaryjnych w majątku „Maria”, 1 VI 1946 – 30 IX 1947 – księgowy w księgowości rolnej. 1947–1952 – asystent naukowy w dziale doświadczeń zielarskiego w Doświadczalnych Zakładach Zielarskich w Zakrzowie koło Koźła Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, równocześnie – Średnia Szkoła Zielarska w Zakrzowie. 1952–1992 – Zakład Ochrony Przyrody [1978–1993 – Zakład Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych] Polskiej Akademii Nauk w Krakowie: 1 II 1952 – 31 V 1955 – asystent, 1 VI 1955 – 31 V 1957 – starszy asystent, 1 VI 1957 – 19 VI 1969 – adiunkt, 20 VI 1969 – 30 VI 1989 – docent, od 1 VII 1989 do emerytury – profesor nadzwyczajny. 11 V 1992 – emerytowana. Po przejściu na emeryturę nadal utrzymywała kontakt z dotychczasowym miejscem pracy. Dodatkowo: 1 II 1969 – 30 XI 1990 – zatrudniona na 1/4 etatu jako starszy referent w Państwowym Wydawnictwie Naukowym Oddział w Krakowie [być może ze względu na pracę w redakcji czasopisma *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*].

6. PODRÓŻE NAUKOWE. Związane z uczestnictwem w 15 zagranicznych sympozjach i konferencjach, m.in. w Tbilisi (1977) i Madrycie (Kongres IUNC w 1984).

7a. ZAKRES BADAŃ BOTANICZNYCH. Cała jej działalność badawcza mieściła się w szeroko pojętej ochronie przyrody, głównie roślin. Można jednakże wyróżnić dwa nurty: 1. rośliny lecznicze i racjonalna ochrona ich zasobów, 2. podstawy naukowe parków narodowych i rezerwatów w Polsce, oraz pobocznie: historia botaniki.

7b. LICZBA WSZYSTKICH PUBLIKACJI BOTANICZNYCH, MIEJSCE OPUBLIKOWANIA PEŁNEJ BIBLIOGRAFII PRAC, WYKAZ WAŻNIEJSZYCH PRAC. Opublikowała co najmniej 200 prac, w tym ok. 150 botanicznych, ich spis nie został nigdzie opublikowany, niepublikowany – w posiadaniu autora niniejszego biogramu. Najważniejsze z prac: 1. 1955. *Zielarz w służbie ochrony przyrody*. Polska Akademia Nauk, Zakład Ochrony Przyrody, Nr 8, Kraków, 129 s.; 2. 1960. Niektóre gatunki goryczek aklimatyzowanych w Polsce. Cz. I. Budowa morfologiczna i zawartość związków goryczkowych. *Dissertationes Pharmaceuticae* **12**(1): 47–55 [współautor: K. Rogowska]; 3. 1961. Mapy rozmieszczenia niektórych dziko rosnących w Polsce roślin leczniczych. *Kruszyna (Frangula alnus* Mill.). *Zielarski Biuletyn Informacyjny* **4**(10): 1–2 [współautorzy: I. Turowska, J. B. Skwara, Z. Brunarska, E. Cyunel]; 4. 1969. Budowa anatomiczna korzeni *Gentiana macrophylla* Pall. *Annales Pharmaceutici (Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wydział Lekarski, Prace Komisji Farmaceutycznej)* **7**: 83–92 [współautorka: M. Gawłowska]; 5. 1972. Ochrona naturalnej szaty roślinnej. [W:] W. SZAFAER, K. ZARZYCKI (red.), *Szata roślinna Polski*, t. II, s. 57–60, 83–86, 103–104, 164–168, 188, 240, 252 [współautorzy: M. Gawłowska, J. Guzik, mapa]; 6. 1973. Ochrona zasobów roślin przemysłowych i leczniczych. [W:] W. MICHAJŁOW (red.), *Ochrona przyrodniczego środowiska człowieka*. Wyd. I. PWN, Warszawa, s. 503–515 [współautorka: M. Gawłowska]; 7. 1973. Parki narodowe, obszary

chronionego krajobrazu, rezerwaty i pomniki przyrody żywej w Polsce (z uwzględnieniem ich opracowania naukowego). [W:] W. MICHAJŁOW (red.), *Ochrona przyrodniczego środowiska człowieka*. Wyd. I. PWN, Warszawa, s. 683–703 [współautorka: M. Gawłowska]; 8. 1977. *Rezerwaty przyrody w Polsce. Nature reserves in Poland*. PWN, Warszawa – Kraków, 528 s. [współautorzy: Z. Czubiński, K. Zabierowski, M. Bieniek, M. Gawłowska] + 10 map [współautor: M. Bieniek] (*Studia Naturae. Seria B, Wydawnictwa Popularnonaukowe* nr 27); 9. 1983. Marian Raciborski. *Pionier idei ochrony przyrody w Polsce*. Liga Ochrony Przyrody. Zarząd Główny, Państw. Rada Ochrony Przyrody, Warszawa, 39 s. (Seria: Ochrona Przyrody w Polsce – Twórcy i Działacze); 10. (red.) 1984. *Stan zagrożenia oraz warunki zabezpieczenia naturalnych zasobów roślin leczniczych. The state of endangerment and conditions of safeguarding the natural resources of medicinal plants*. PWN, Warszawa – Kraków, 165 s. (*Studia Naturae. Seria A, Wydawnictwa Naukowe* nr 25).

7c. GŁÓWNE OSIĄGNIĘCIA NAUKOWE. 1. Początkowo uczestniczyła w zespołowych badaniach prowadzonych pod kierunkiem prof. Ireny Turowskiej z Zakładu Botaniki Farmaceutycznej Akademii Medycznej w Krakowie. Dotyczyły one rozmieszczenia ważniejszych gatunków roślin leczniczych oraz wielkości i zasobności poszczególnych ich stanowisk. Pozwoliły m.in. na wykonanie przeglądowych map i ich sukcesywne aktualizowanie. Dały jednocześnie podstawę do określania wielkości zbioru poszczególnych gatunków bez degradacji zasobów naturalnych oraz objęcia ochroną częściową rzadszych gatunków farmakopealnych. Opracowano 78 tego rodzaju map z odpowiednimi kartotekami, z czego opublikowanych zostało 14 [patrz p. 7b, poz. 1, 3]. Były to prace o charakterze pionierskim. Z zagadnieniem zasobów roślin leczniczych związane były ściśle prace badawcze dotyczące: uprawy, hodowli, aklimatyzacji i zawartości ciał czynnych w roślinach leczniczych oraz tzw. zastępczych, o dużym znaczeniu przemysłowym. W związku z tym przeprowadzała próby aklimatyzacji oraz szczegółowe badania laboratoryjne

związane z walorami farmakopealnymi, m.in. kilku azjatyckich gatunków *Gentiana*, np. *G. tibetica*. Zdołała założyć pierwsze w Polsce uprawy polowe *G. lutea* L. [patrz p. 7b, poz. 2, 4]. W dziele *Ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego* opracowała rozdziały dotyczące ochrony zasobów roślin przemysłowych i leczniczych w Polsce [patrz p. 7b, poz. 6]. Podsumowaniem tego kierunku badań była praca zbiorowa wykonana pod redakcją i przy współautorstwie J. Gawłowskiej pt. *Stan zagrożenia oraz warunki zabezpieczenia naturalnych zasobów roślin leczniczych* [patrz p. 7b, poz. 10]. Na podkreślenie zasługują też liczne publikacje popularnonaukowe, w których przekazywała – m.in. na podstawie wyników badań własnych – interesujące informacje dotyczące roślin leczniczych i zalecenia nowoczesnych sposobów ich ochrony (uprawy, półuprawy itp.). Prace związane z racjonalną ochroną roślin leczniczych miały w znacznym stopniu charakter pionierski oraz dużą wartość poznawczą i praktyczną. 2. Spora grupa publikacji dotyczyła charakterystyki i walorów naukowych polskich parków narodowych i rezerwatów przyrody, jak też stanu i perspektyw rozwoju ich racjonalnej sieci. Prace te zawierały m.in. liczne i instruktywne mapy przeglądowe. W podręczniku *Szata roślinna Polski* w rozdziałach dotyczących ochrony roślin zestawiała i krótko scharakteryzowała parki narodowe i rezerwaty przyrody w poszczególnych krainach geobotanicznych Polski [patrz p. 7b, poz. 5]. Była współautorką mapy przeglądowej pt. *Parki narodowe i rezerwaty przyrody w Polsce*. W dziele *Ochrona przyrodniczego środowiska człowieka* opracowała (charakterystyka, rozmieszczenie, znaczenie itp.) rozdział „Parki narodowe, obszary chronionego krajobrazu, rezerwaty i pomniki przyrody żywej w Polsce” [patrz p. 7b, poz. 7]. Wydała (z 4 współautorami) obszerną, pierwszą tego rodzaju książkę opisującą rezerwaty przyrody w Polsce. Opracowanie zawiera m.in. rys historyczny, metodykę opracowania, charakterystykę rezerwatów różnych typów, bibliografię oraz liczne mapy przeglądowe [patrz p. 7b, poz. 8]. Poświęciła też kilka publikacji

rezerwatów biosfery, zwracając szczególną uwagę na ich znaczenie dla ochrony zasobów roślinnych. W 1977 opublikowała podręcznik metodyczny *Poradnik dla nauczania ochrony przyrody w szkole podstawowej* – pierwszy taki podręcznik w języku polskim. W pracach zwracała uwagę na konieczność zabezpieczenia ze względów naukowych, ogólnospołecznych i wychowawczych, głównie w formie parków narodowych i rezerwatów, najcenniejszych przyrodniczo terenów (w tym florystycznych) oraz tzw. banku genów. Wskazywała też na sposoby racjonalnej ochrony szaty roślinnej w rezerwach oraz konieczność tworzenia, kształtowania i zabezpieczenia racjonalnej sieci obszarów chronionych w Polsce, do czego w znacznym stopniu przyczyniła się dzięki swoim pracom badawczym i działalności publikacyjnej. Do historii botaniki należą biogramy botaników-twórców nowoczesnej ochrony przyrody [patrz p. 7b, poz. 9].

8. DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA, ORGANIZATORSKA I KOLEKCJONERSKA. 1947–1952 – lekcje i ćwiczenia z zakresu zasad racjonalnego gospodarowania zasobami roślin leczniczych w Średniej Szkole Zielarskiej w Zakrzowie i w Liceum Zielarskim w Piekarach koło Krakowa. Jeszcze przed 1968 rokiem brała udział w organizowaniu Podyplomowego Studium Ochrony Przyrody powoływanego przy Wydziale Leśnym WSR w Krakowie, 1970 i 1971 – wykłady na jesiennym i wiosennym zjeździe słuchaczy tegoż Studium. Uczestniczyła w opracowaniu programu wykładów dla słuchaczy Studium Ochrony Środowiska Człowieka przy Zakładzie Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych PAN w Krakowie, 1972–1974 – wykłady na tymże studium. 1974–1976 – wykłady na Studium Doktoranckim „Botanika i teoretyczne podstawy ochrony środowiska przyrodniczego” przy Instytucie Botaniki PAN i Zakładzie Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych PAN w Krakowie. 1949–1992 – wykłady i ćwiczenia (4 razy w roku) dla członków Związku Zbieraczy i Plantatorów Roślin Leczniczych. Wypromowała dr. Henryka Urbanika (w 1985 na Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie, tytuł pracy doktorskiej: „Rozwój

popularyzacji i form nauczania ochrony przyrody w Polsce i na forum międzynarodowym w ciągu XX wieku”). Brała aktywny udział w organizowaniu działu doświadczalnictwa roślin leczniczych w Zakładach Zielarskich w Zakrzowie. Przez wiele lat brała udział w obronach prac maturalnych z geografii związanych z tematyką ochrony przyrody i środowiska w IV Liceum Ogólnokształcącym w Krakowie.

9. DZIAŁALNOŚĆ W INNYCH DZIEDZINACH. [brak informacji]

10. WAŻNIEJSZE GODNOŚCI I STANOWISKA W INSTYTUCJACH, TOWARZYSTWACH NAUKOWYCH I REDAKCJACH. I XI 1969 – I V 1970 – kierownik Zakładu Ochrony Przyrody PAN, 1971 [lub 1970]–1978 – zastępca kierownika ds. naukowych Zakładu Ochrony Przyrody PAN, 1960–1978 – kierownik Pracowni Ochrony Gatunkowej Roślin (od 1970 – Pracownia Ochrony Gatunkowej Roślin i Zwierząt), 1972–1976 – kierownik Tatrzańskiej Stacji Naukowej oraz Alpatorium Naukowo-Dydaktycznego w Zakopanem. 1968–1993 – sekretarz redakcji dwumiesięcznika *Chrońmy Przyrodę Ojczyzny*. Członek Komisji Edukacji Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i jej Zasobów (IUCN). 1967–1988 – członek Komisji Edukacji Wschodnioeuropejskiego Międzynarodowego Komitetu Ochrony Przyrody. 1971–1978 – członek zespołu koordynującego problem resortowy PAN-21 „Ochrona i kształtowanie przyrodniczego środowiska człowieka”. 1973–1976 – współdziałała na forum międzynarodowym w opracowaniu planu badawczego państw Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej dotyczącego metod realizacji ochrony przyrody. 1975 – członek zespołu ekspertów do realizacji 6. projektu programu UNESCO-MaB-6 „Ekosystemy górskie”. I V 1962 – I VI 1971 – sekretarz naukowy Komitetu Ochrony Przyrody i jej Zasobów PAN. 1962–1982 – członek Prezydium Komitetu Ochrony Przyrody PAN. 1986–1990, 1992–1995 – członek Komisji ds. Ochrony Roślin Państwowej Rady Ochrony Przyrody.

11. NAJWAŻNIEJSZE WYRÓŻNIENIA I ODZNACZENIA. 1972 – Złoty Krzyż Zasługi, 17 VI 1974

– nagroda zespołowa Sekretarza Naukowego PAN za udział w opracowaniu monografii *Ochrona przyrodniczego środowiska człowieka*, 1974 – nagroda zespołowa I stopnia Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki za współautorstwo w opracowaniu podręcznika *Szata roślinna Polski*, 1976 – Złota Odznaka Honorowa Ligi Ochrony Przyrody „Zasłużony dla Ochrony Przyrody”, 1978 – Medal XXV-lecia PAN, 29 IX 1979 – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, 1984 – Medal 40-lecia PRL.

12. INNE INFORMACJE. Przez 4 lata zajmowała się w ramach współpracy z krajami Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej zagadnieniami związanymi z naukowymi metodami realizacji ochrony przyrody. Należała do najważniejszych uczonych mających wpływ na kształtowanie się kierunków działalności Zakładu Ochrony Przyrody PAN w Krakowie. Od 1930 roku należała do Ligi Ochrony Przyrody, od 1986 – do Związku Podhalan. Była zawsze niezwykle uczynna, spieszyła bezinteresownie z pomocą potrzebującym wykorzystując swą wiedzę za zakresu ziołolecznictwa. Była bardzo pracowita i pełna poświęcenia. Pochowana została na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

13. WYKAZ NAJWAŻNIEJSZYCH ŹRÓDEŁ. Archiwalne: Archiwum UJ – WR 168 (Jadwiga Gawłowska), WR 175 (Kopie dyplomów inżyniera rolnika [...]); Instytut Ochrony Przyrody PAN w Krakowie – akta osobowe. Publikowane: *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego* nr 4 (30 IV 1961), poz. 11; J. Fabianowski, 1999. Wspomnienia o Profesor Jadwidze Gawłowskiej. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* 55(1): 9–17. Informacje ustne uzyskane od Elżbiety Rokity – siostry.

14. MATERIAŁY IKONOGRAFICZNE. Archiwalne: Archiwum UJ – WR 175 (Kopie dyplomów inżyniera rolnika [...]); Instytut Ochrony Przyrody PAN w Krakowie – akta osobowe. Publikowane: J. Fabianowski, 1999. Wspomnienia o Profesor Jadwidze Gawłowskiej. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* 55(1): 9–17.